

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ιστορία της Μεσογείου: Μέσοι και Νεότεροι Χρόνοι

Ενότητα 7: Η Μεσόγειος του Μεσοπολέμου. Αποικιοκρατία και εθνικές εξεγέρσεις

Ιωάννης Σακκάς

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1. Σκοποί ενότητας	4
2. Περιεχόμενα ενότητας.....	4
3. Λέξεις κλειδιά.....	4
4. Εισαγωγή	5
5. Η Βρετανία.....	5
6. Γαλλία.....	6
7. Ιταλία	7
8. Ισπανία.....	7
9. Τα εθνικά κινήματα στα Βαλκάνια	7

1. Σκοποί ενότητας

Η ενότητα αυτή πραγματεύεται την εξάπλωση της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας στη Μέση Ανατολή και την ανάπτυξη των εθνικών κινημάτων στα Βαλκάνια.

2. Περιεχόμενα ενότητας

- Το Ανατολικό Ζήτημα
- Η Βρετανία
- Γαλλία
- Ιταλία
- Ισπανία
- Τα εθνικά κινήματα στα Βαλκάνια

3. Λέξεις κλειδιά

μεσοπόλεμος, σύστημα Εντολών, αποικιοκρατία, βαλκανικός εθνικισμός.

4. Εισαγωγή

Το πρώτο μισό του 20^{ου} αι. συντελέστηκαν σημαντικές πολιτικές αλλαγές στο μεσογειακό τοπίο. Η οθωμανική αυτοκρατορία διαλύθηκε, στη θέση της επέβαλαν οι Αγγλο-Γάλλοι τις «Εντολές» τους (mandates) – που υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών, προσέφερε μια νομιμοφανή κάλυψη για την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία - και η Ιταλία επιχείρησε να ανταγωνιστεί τις Μεγάλες Δυνάμεις οικοδομώντας μια αυτοκρατορία. Στα Βαλκάνια οξύνθηκαν οι εθνικές αντιπαραθέσεις και οι πόλεμοι μετέβαλαν τα όρια των κρατών.

5. Η Βρετανία

Στη διάρκεια του α παγκόσμιου πολέμου η Βρετανία υποσχέθηκε στους Άραβες αυτοδιάθεση, προκειμένου να εξασφαλίσει τη συνδρομή τους εναντίον των Τούρκων. Παράλληλα όμως δεσμεύτηκε, με τη γνωστή *διακήρυξη Μπάλφουρ* (1917), για την ίδρυση «εθνικής εστίας» στην Παλαιστίνη για το διάσπαρτο εβραϊκό πληθυσμό.

Με τη διακήρυξη αυτή η Βρετανία επιδίωκε να κερδίσει την εύνοια των σιωνιστών της Ρωσίας και των ΗΠΑ, προκειμένου να πιέσουν την πρώτη χώρα να παραμείνει στον πόλεμο (την ίδια περίοδο η Ρωσία ταλανιζόταν από την επανάσταση) και τη δεύτερη να παίξει πιο ενεργό ρόλο σ' αυτόν. Είναι επίσης πιθανόν να ήθελε να προκαταλάβει τους Γερμανούς, οι οποίοι το καλοκαίρι του 1917 ανέλαβαν μεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στις ευρωπαϊκές σιωνιστικές οργανώσεις και την οθωμανική κυβέρνηση για την ίδρυση εβραϊκής εστίας στην Παλαιστίνη. Η κυριότερη αιτία της διακήρυξης φαίνεται ότι ήταν η επιθυμία των Βρετανών να μετατρέψουν το προβλεπόμενο από την αγγλο-γαλλική συμφωνία των Σάικς-Πικό (1916) διεθνές καθεστώς στην Παλαιστίνη σε δική τους απόλυτη κυριαρχία μέσω του σιωνιστικού παράγοντα. Η Παλαιστίνη εθεωρείτο απόλυτα απαραίτητη για τη διασφάλιση των βρετανικών συμφερόντων στην Αίγυπτο και τη διατήρηση της Αγγλο-Γαλλικής ισορροπίας ισχύος στη Μέση Ανατολή.

Η διακήρυξη Μπάλφουρ άνοιξε το δρόμο για την ανατροπή των δημογραφικών δεδομένων στην Παλαιστίνη δημιουργώντας ουσιαστικά αυτό που ονομάζουμε «παλαιστινιακό ζήτημα»: η μικρή και εύθραυστη εβραϊκή κοινότητα στην Παλαιστίνη μεταβλήθηκε εν μία νυκτί σε ισχυρή εθνική μειονότητα, της οποίας η γλώσσα, η θρησκεία και οι θεσμοί έλαβαν τη νόμιμη αναγνώριση και προστασία της βρετανικής αυτοκρατορίας. Αντίθετα οι Άραβες βρέθηκαν σε μειονεκτική θέση, αφού η διακήρυξη δεν έκανε καμιά αναφορά στα εθνικά και πολιτικά τους δικαιώματα, μολονότι αποτελούσαν τη μεγάλη πλειοψηφία του συνολικού πληθυσμού της Παλαιστίνης.

Τον Απρίλιο του 1920 στη συνάντηση του Ανώτατου Συμμαχικού Συμβουλίου στο Σαν Ρέμο (Ιταλία) η Βρετανία έλαβε την Εντολή για την Παλαιστίνη και το Ιράκ και η Γαλλία για τη Συρία. Η διακήρυξη Μπάλφουρ ενσωματώθηκε στη βρετανική Εντολή για την Παλαιστίνη και με τον τρόπο αυτό απέκτησε διεθνή νομιμοποίηση. Όμως προκλητικά αγνοήθηκαν οι αραβικές διεκδικήσεις, γεγονός που θα δημιουργήσει πολλές εστίες έντασης στις περιοχές αυτές.

Οι αποφάσεις στο Σαν Ρέμο και η κατάλυση του βασιλείου της Συρίας από τους Γάλλους το ίδιο έτος αποτέλεσαν την πιο οικτρή διάψευση των ελπίδων και των

προσδοκιών των Αράβων. Αντί για την ίδρυση ενός ενιαίου και ανεξάρτητου αραβικού κράτους σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης των εθνών και τις υποσχέσεις των Βρετανών, οι Άραβες αναγκάστηκαν να υποταχθούν στην πρακτική των Εντολών. Τον τουρκικό δεσποτισμό αντικατέστησε η ευρωπαϊκή αποικιοκρατία. Και ο ενιαίος έως τότε μεσανατολικός χώρος της οθωμανικής αυτοκρατορίας διασπάστηκε σε επαρχίες με τεχνητά σύνορα και άνωθεν επιβαλλόμενες διοικήσεις.

Στην *Παλαιστίνη* η Βρετανία ήρθε αντιμέτωπη με την αραβο-εβραϊκή αντιπαράθεση και προσπάθησε ανεπιτυχώς να βρει μια λύση που θα ικανοποιούσε και τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Καθώς οι Βρετανοί δεν μπορούσαν να περιορίσουν την εβραϊκή μετανάστευση στην Παλαιστίνη η κατάσταση γινόταν έκρυθμη. Οι Εβραίοι δημιούργησαν τη δική τους ιδιαίτερη οργάνωση: ένα εκλεγμένο εθνικό συμβούλιο και μια παράνομη ένοπλη πολιτοφυλακή, τη Χαγκάνα.

Η άνοδος του Χίτλερ στη Γερμανία αύξησε τις πιέσεις της εβραϊκής κοινότητας και των υποστηρικτών της για μεγαλύτερη μετανάστευση στην Παλαιστίνη με αποτέλεσμα να διαταραχθεί η αναλογία του πληθυσμού. Στα τέλη της δεκαετίας του 1930 οι Εβραίοι αποτελούσαν το ένα τρίτο του πληθυσμού της. Την ίδια περίοδο η αντίθεση των Αράβων εξτρεμιστών στον εβραϊκό εποικισμό άρχισε να παίρνει τη μορφή ένοπλης εξέγερσης. Το 1939 οι Βρετανοί, για να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους με τους Άραβες ενόψει του χιτλερικού κινδύνου, πρότειναν την ίδρυση κοινού κράτους για Εβραίους και Άραβες, στο οποίο οι πρώτοι δε θα ξεπερνούσαν το ένα τρίτο του πληθυσμού. Οι Άραβες προθυμοποιήθηκαν να συζητήσουν την πρόταση, όμως η εβραϊκή κοινότητα διαφώνησε, θεωρώντας ότι η βρετανική λύση θα έκλεινε τις πύλες της Παλαιστίνης στους περισσότερους μετανάστες και ουσιαστικά θα απέτρεπε την ίδρυση ιουδαϊκού κράτους.

6. Γαλλία

Η Γαλλία κατά ένα μόνο μέρος είναι μεσογειακή χώρα. Τα ενδιαφέροντά της παραδοσιακά στρέφονταν προς την κεντρική Ευρώπη ή εκτός Ευρώπης. Έτσι ο Ναπολέων επιχείρησε να επεκταθεί προς Ανατολάς και για 15 περίπου χρόνια αναστάτωσε την Ευρώπη. Εκτός της ηπείρου, η Γαλλία είχε εκτεταμένες αυτοκρατορικές κτήσεις στη δυτική Αφρική, τη Νότια Αμερική, τη νοτιοανατολική Ασία και τον Ειρηνικό, στις οποίες προστέθηκαν το 19^ο και 20^ο αιώνα τεράστιες εκτάσεις της βόρειας Αφρικής: η *Αλγερία*, η *Τυνησία* και η *ενδοχώρα του Μαρόκου*.

Επίσης σημαντική ήταν η γαλλική επιρροή στο *Λίβανο* από το 1860 και στη Συρία από το 1919-20. Εκεί η Γαλλία έβλεπε τον εαυτό της ως θεματοφύλακα μεγάλων παραδόσεων, ως προστάτη του χριστιανικού πληθυσμού των λιβανέζικων ορεινών περιοχών (των μαρωνιτών), αλλά και ως κληρονόμο των Γάλλων σταυροφόρων, οι οποίοι είχαν δημιουργήσει το πρώτο «nation franco-syrienne» κατά το 12^ο και 13^ο αι. Μια ενδιαφέρουσα πολιτισμική έκφανση της γαλλικής αποστολής στη Συρία ήταν το σχέδιο να αποκατασταθεί το σταυροφορικό κάστρο Κρακ ντε Σεβαλιέ, ίσως το μεγαλοπρεπέστατο κάστρο σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο, αλλά και ένα ισχυρό σύμβολο της επιστροφής των Γάλλων. Η Γαλλία αποχώρησε από τη Συρία απρόθυμα το 1946.

7. Ιταλία

Οι ανοιχτές εκτάσεις της Λιβύης ήταν βολικά κοντά και ενθάρρυναν την κατάκτηση, καθώς η φιλελεύθερη Ιταλία, την παραμονή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, επιδίωξε να εκμεταλλευτεί τη φανερή αδυναμία των Οθωμανών στην περιοχή. Άλλα σχέδια, που έφταναν μέχρι τη Ερυθραία και την Αιθιοπία, προωθήθηκαν στα τέλη του 19^{ου} αι. με αποκορύφωμα τον βάνουσο πόλεμο του Μουσολίνι στην Αβησσυνία το 1935. Το 1912 οι Ιταλοί κατέλαβαν τα Δωδεκάνησα και τις επαρχίες της Κυρηναϊκής και της Τριπολίτιδας στη Λιβύη.

Φιλόδοξα ήταν τα σχέδια της Ιταλίας και προς την Αδριατική. Το 1919 η *Τεργέστη* περιήλθε στην Ιταλία από την πρώην Αυστροουγγαρία. Ο ανάμεικτος πληθυσμός της - Αυστριακοί, Ιταλοί και Εβραίοι – την καθιστούσε ένα κοσμοπολίτικο σημείο συνάντησης πολιτισμών. Το ίδιο έτος ο εθνικιστής ποιητής Ντ' Αννούτσιο εισέβαλε με ιταλικά στρατεύματα στην πόλη του *Φιούμε* στη Γιουγκοσλαβία, ενώ στην ιταλική ενδοχώρα ο **πρώην σοσιαλιστής Μουσολίνι** οργάνωνε τους φασιστικούς συνδέσμους, που θα αποτελέσουν τον πυρήνα του φασιστικού κινήματος.

Η επεκτατική πολιτική της φασιστικής Ιταλίας: κατάκτηση της Αιθιοπίας (1935-36), συγκρότηση του Άξονα Βερολίνου-Ρώμης (1935), παρέμβαση υπέρ του Φράνκο στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο (1936-39), αποχώρηση από την Κοινωνία των Εθνών (1937) και κατάκτηση της Αλβανίας (1939). Οι σχέσεις του Μουσολίνι με το Χίτλερ δεν ήταν ιδανικές, αλλά ο πρώτος πίστευε βαθιά ότι το ευρωπαϊκό μέλλον βρισκόταν στο φασισμό, όχι στο διεφθαρμένο κοινοβουλευτισμό και το σοβιετικό κομμουνισμό.

8. Ισπανία

Το 19^ο αι. η Ισπανία έχασε τις περισσότερες κτήσεις της και στράφηκε προς τη βόρεια Αφρική, όπου απέκτησε προτεκτοράτο στα μεσογειακά παράλια του *Μαρόκου*, ενώ το εσωτερικό περιήλθε στους Γάλλους.

9. Τα εθνικά κινήματα στα Βαλκάνια

Το εθνικό κίνημα των Ελλήνων υπήρξε πρότυπο για τους άλλους λαούς των Βαλκανίων. **Οι Σέρβοι** στράφηκαν κυρίως κατά των Οθωμανών και με τη συνθήκη του Βερολίνου το 1878 απέκτησαν την ανεξαρτησία τους. Στη συνέχεια και ως τον α παγκόσμιο πόλεμο οι Σέρβοι ήταν κυρίως στραμμένοι εναντίον της Αυστρίας, με στόχο την απελευθέρωση των νοτιοσλάβων υπηκόων των Αψβούργων. Τελικά το 1914 θα έρθουν σε ρήξη μαζί τους και θα ξεσπάσει ο Μεγάλος Πόλεμος.

Οι Βούλγαροι εξασφάλισαν την αναγνώριση από τον Οθωμανό σουλτάνο το 1870 χωριστής εθνικής Εκκλησίας, της Εξαρχίας, και ήρθαν σε σύγκρουση με τους Έλληνες για τη Μακεδονία και τη Θράκη. Με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου δημιουργήθηκε η Μεγάλη Βουλγαρία αλλά αμέσως με τη συνθήκη του Βερολίνου περιορίστηκε μετά από πιέσεις της Γερμανίας και της Αγγλίας, που ανησυχούσαν για τη δημιουργία ενός τόσο ισχυρού ερείσματος της Ρωσίας στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα (1904-8) η σύγκρουση Ελλήνων Βουλγάρων ήταν σφοδρή, το ίδιο και στο β βαλκανικό πόλεμο, αλλά στον α παγκόσμιο πόλεμο βρέθηκαν σύμμαχοι κατά των Τούρκων.

Το 1878 απέκτησε την ανεξαρτησία της η Ρουμανία. Το 1913 και η Αλβανία.